

# Fałkowski, Wojciech

---

"Społeczeństwo Polski średniowiecznej. Zbiór studiów, t. 1", pod red. Stefana K. Kuczyńskiego, Warszawa 1981 :  
[recenzja]

---

Przegląd Historyczny 73/3-4, 389-390

---

1982

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

*Spoleczeństwo Polski Średniowiecznej. Zbiór studiów t. I*, pod redakcją Stefana K. Kuczyńskiego, Instytut Historii PAN, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1981, s. 378.

Ukazał się, od dawna zapowiadany, pierwszy tom cyklicznego wydawnictwa Instytutu Historii PAN „Spoleczeństwo Polski Średniowiecznej” pod redakcją Stefana K. Kuczyńskiego. Zawarte w nim rozprawy obejmują okres od Mieszka I do wieku XVI, czyli aż po okres omawiany w pokrewnych tematycznie dwóch tomach wydawnictwa „Spoleczeństwo Staropolskie” tegoż Instytutu pod redakcją A. Wyczańskiego.

Tom jest uporządkowany chronologicznie, ale ma też układ tematyczny. Otwiera go studium Danuty Borawskiej prezentujące małżeństwo Mieszka I z Odą, córką margrabiego Dytryka, na tle elity możnych saskich w X w. Autorka rozpatruje w oparciu o źródła i nowszą literaturę niemiecką społeczne i polityczne aspekty tego związku. Marek Cetwiński w artykule o pochodzeniu rycerstwa śląskiego w okresie do końca XIII w. podważa przyjętą dotąd tezę o przewadze liczbowej na terenie Śląska rycerstwa niemieckiego. Jego liczbę ocenia na nie więcej niż 11%, uznając jednocześnie to właśnie rycerstwo za szczególnie zainteresowane w tworzeniu zwartych grup interesu opartych na fikcyjnym pokrewieństwie. Rozważania te wiąże autor z problematyką rodów rycerskich i kształtowania się herbów. Karol Modzelewski omawia *ius aratorum* jako przykład prawa grupowego. Opierając się na analizie kilku dokumentów znanych dotąd jedynie z rejestrow zasądza pogląd o różnicy w kondycji społecznej różnych grup ratarzów. Na marginesie tych rozważań omawia również prawo łazeków (*ius quod lazanki dicitur*). Tylko dla tych kategorii ludności istnieją dokumenty świadczące, że pojęcie prawa grupowego istniało w terminologii kancelarii XIII w.

Szkic Jana Piętki omawia otoczenie książąt mazowieckich do połowy XIII w. w głównej mierze na podstawie dokumentów. Z uwagi na charakter i objętość pracy autor nie zajmuje się kwestiami źródłoznawczymi, których przy dokumentach mazowieckich wobec bardzo starych edycji pozostało jeszcze wiele do rozstrzygnięcia. Artykuł powstał na bazie opracowywanego dla tego okresu słownika biograficznego Polski wczesnośredniowiecznej, z którego zaczerpnięte liczne hasła zaprezentowane zostały w dołączonym aneksie. Kazimierz Jasiński przedstawia wielkopolskie stronnictwo książęce w połowie XIII w. Rozważania prowadzą do wniosku, że w Wielkopolsce przed rokiem 1253 istniało tylko jedno takie stronnictwo, związane z osobą księcia Przemysła I, który swe rządy oparł na możnowładztwie. Liczne w tych latach wiece były zdaniem autora zjazdami możnowładczymi, na których nieliczni lecz wpływowi bliscy współpracownicy księcia mogli przeprowadzać dla nich dogodne rozwiązania.

Artykuł Ambrożego Boguckiego oparty na źródłach śląskich z XIII i XIV w. kontynuuje podjęte wcześniej przez autora prace nad terminologią społeczną źródeł. Tematem studium jest ustalenie znaczenia terminu *miles* oraz zakresu pojęciowego polskich odpowiedników — rycerz, panosza, giermek. Wielokrotnie autor przedstawia również stronę obyczajową zagadnienia. Rycerstwem z przełomu XIII i XIV w. zajmuje się również Stanisław Russocki. Czyni to dla obszaru Polski, Czech i Węgier na podstawie trzech źródeł narracyjnych — czeskiej kroniki Dalimila, węgierskiej Szymona z Keza oraz Kroniki Wielkopolskiej. Studium nawiązuje do problematyki narodzin stanów i przeprowadza wstępną analizę porównawczą struktur społecznych i „politycznych narodów” tych trzech państw Europy Środkowej.

Antoni Gąsiorowski zajmuje się w swych rozważaniach rotacją elity władzy w piętnastowiecznej Polsce. Autor analizuje kręgi dworu królewskiego, listę znacniejszych urzędników ziemskich oraz obsadę najważniejszych biskupstw,

ale wyraźnie rozróżnia elitę władzy i możnowładztwo. Z braku podstawy źródłowej trzeba wyłączyć z rozważań nieformalnych członków elity władzy takich jak dworzanie i pokojowcy królewscy czy spowiednicy monarchów. Materiał wybrany ze źródeł XV w. zestawiany jest z rezultatami badań nad wyższymi warstwami szlacheckimi XVI stulecia i czasów saskich. Stella Maria Szacherska przedstawia dziedzicznych wójtów Starej Warszawy od lat trzydziestych XIV w. do 1618 r., kiedy to urząd wójtowski przejęło miasto. W tym okresie tylko trzy rody dzierżyły wójtostwo warszawskie (Pielgrzymowie, Wilkowie, potomkowie Piotra Wilka). Autorka ukazuje rozwój tych rodów od zdobywania ich potęgi majątkowej aż po odejście od zawodów mieszczańskich i dążenia do uzyskania nobilitacji. Równolegle przedstawiane są zmiany dokonujące się na tym urzędzie i odpowiadające kolejnym fazom rozwoju miasta.

Ostatnim studium zamieszczonym w zbiorze jest praca Marcelego Kosmana pt. „Polacy w Wielkim Księstwie Litewskim”, obejmująca okres całej unii jagiellońskiej 1386—1569. Zajmuje się ona kwestiami mobilności społecznej, asymilacji kulturowej oraz udziałem Polaków w zarządzie kościelnym, gospodarczym i administracyjnym na Litwie. Ukazuje również powstające i zacieśniające się powiązania rodzinne między rodami litewskimi i koronnymi oraz gospodarcze i polityczne więzy między dwiema częściami składowymi państwa Jagiellonów.

Prezentowany zbiór studiów stanowi znaczącą publikację w polskiej mediowistyce ostatnich lat. Z tym większym zainteresowaniem oczekiwać można zapowiadanych dalszych tomów wydawnictwa (tom II ukaże się w 1982 r.).

W.F.

Valentin Al. Georgescu, *Bizanțul și instituțiile românești pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București 1980, s. 297.

Orientacja znacznej części historiografii rumuńskiej, kładąca przemożny nacisk na bliskie związki w dziejach Mołdawii, a w mniejszym stopniu Wołoszczyzny, z Polską, Siedmiogrodem i państwami Europy Zachodniej głównie w sferze stosunków gospodarczych, doprowadziła do pewnego wyizolowania dziejów księstw naddunajskich z ich naturalnego kontekstu bałkańskiego. Nieliczni tylko historycy m.in. N. Jorga, prowadzili badania nad wpływami Bizancjum w sferze religii, kultury i ideologii na terytoria położone na północ od Dunaju. Wyniki tych prac podsumowuje w sposób syntetyczny, a jednocześnie kontynuuje ich główne idee, praca V. Al. Georgescu. Ma ona spore znaczenie dla czytelnika polskiego, słabo zorientowanego w problematyce wewnętrznej, szczególnie dotyczącej ustroju i organizacji kościelnej, sąsiadującej przez wiele stuleci z Polską Mołdawią. Wyniki analiz szczegółowych autora pozwalają jednocześnie umieścić w szerszym kontekście fenomen społeczno-prawny jakim był *ius Valachicus*, występujący i na naszych terenach.

Omawiana praca podzielona została na dwie, rozdzielone cezurą chronologiczną części. Pierwsza zatytułowana „Bizancjum i instytucje rumuńskie aż do upadku Konstantynopola” omawia w porządku rzeczowym szereg problemów wewnątrzpaństwowych, na których odcisnęły swoje piętno wpływy bizantyńskie. Do nich autor zalicza wpływ bizantyńskiej struktury „autocratora” na funkcję i zakres władzy *voivodes-domni*, wpływy bizantyńskie na wytworzone w Mołdawii i Wołoszczyźnie urzędy dworsko-państwowe *logofata*, *vistiera*, *dvornica*, *spataro*, *postel-nica*, *comisa*, pewne wpływy na status prawny chłopów i na prawo ziemskie oraz